

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİNDE YENİ AÇILAN PARA, MADALYA VE MÜCEVHERAT KOLLEKSİYONLARI

Aziz Ogan

İstanbul Arkeoloji Müzesinde yarım asırdan fazla bir zamandan beri biriken para, madalya, mücevherat ve zinet eşyası koleksiyonlar halinde tertip ve tanzim edilerek 15 Mart 1937 tarihinden itibaren halkın istifadesine konmuştur.

Yurdun irfan hayatında olduğu kadar şüphesiz bütün arkeoloji ve müzecilik âleminde de bir hâdise telâkki olunması pek tabii bulunan ve maddî ve manevî değerlerine baha biçilmez bu güzel koleksiyonların teşhiri için müzenin üst katında ve şark tarafına bakan bir salon tahsis edilmiştir. Parkın yeşil ağaçları üzerinden Boğazın mavi sularını gören burası, Müzenin en büyük ve aydınlık salonlarından biridir.

Paralar umumiyetle ortada bir baştan öbür başa kadar sıralanan madenî dolaplar içinde ince çerçevelerle bölünmüş dört köşe yuvaların ortalarına kırmızı kadifelere teker teker gömülmüş olarak teşhir edilmiştir. Ziynet eşyaları da yine camları kristal olan madenî dolaplarda yerleştirilmiştir.

Zengin ve yüksek bir varlık teşkil eden değerleri ölçülmez bu koleksiyonların izahına girişmezden evvel bu paraların nasıl toplandığı hakkında biraz izahat verilmesi muvafık olur.

Malûmdur ki bizde ilk defa 1845 te Tophane Müşiri Fethi Ahmet Paşanın himmetile Askerî Müzesi olan eski Sent İren binasında antika toplamağa başlanmış ve 1868 de burası resmen müze ittihaz olunmuştur. Bilâhare 1875 te ve Subhi paşanın Maarif Nazırı bulunduğu sırada Türk Mimarisinin bir incisi olan Çinili Köşk [1] müze olarak mevcut eserler buraya taşınmıştır.

Bizde antika para toplanması hemen mezkûr müzenin tesisi ile

[1] Bugün Arkeoloji Müzesinin Türk ve İslâm eserleri şubesine tahsis edilen bu bina, kapısının üzerindeki kitabeye göre (877) 1472 tarihinde yani İstanbulun fethinden takriben yirmi sene sonra inşa edilmiştir.

beraber başlar. Aynı tarihte Maliye Nezaretinin bir tamimine göre, antika toplanması ve satın alınması için vilâyetlere birer tahrirat gönderiliyor ve bu tahrirata paraların mahiyet ve kıymetine dair Maarif Nezareti tarafından hazırlanmış bir tarifname konuluyor. Bu tarifnamenin münderecatına bakılırsa, bunun meskûkât ilmini bilen mütehasıs bir zat tarafından kaleme alındığı ve bu zatın da Suphi paşa olduğu tahmin olunur.

Bu tarifnamede, o zamanın bilgisine göre antika paralar üç nev'e ayrılarak her biri hakkında uzun tafsilât verilip değerleri şöyle bildirilmektedir.

«Meskûkâtı atika işırası hakkında kaidei umumiye, sikkenin üzerinde bulunan resim ve yazıların basıldığı vakitte olduğu gibi bozulmamış olması lâzımdır. Buna birinci derecede güzel tesmiye olunur ve yazıları okunur derecede bozuk olursa oldukça makbuldür. ve yazıları okunmaz ve resimleri fark olunmaz derecede olan meskûkât adeta toprak ve taş menzilesinde olduğundan hiç bir akçe etmez... Hasılıkelâm alınacak sikkelerin resimleri ve yazıları birinci derecede güzel olmak iktıza eder.»

1869 dan itibaren Müze Müdürlüğü yapan İngiltereli M. Goold'ın zamanında bile bir hayli para toplanmıştır. Fakat bu paralar 1871 de Kemal Paşanın Maarif Nazırı bulunduğu sırada: Maarif Nezaretine aldırılıyor.

1871 de Goold'ın yerine geçen M. Terenzio ismindeki bir Avusturyalı ile bunun 1872 de yerine gelen Almanyalı Dr. Dethier zamanlarında da bir hayli para toplanmıştır. M. Dethier'in bıraktığı notlara göre bu paraların miktarı 40 bin kadar imiş. Lâkin o vakit antika paralar Maarif Nezaretinin kasalarında durur imiş. 1876 da bu sikkelerin arasında fazla ve lüzumsuz görülen 850 kadar İskender Filip altınları müze masarifine karşılık olmak üzere o vakit hükümet tarafından satılmıştır ki buna ne kadar esef olursa azdır.

Dethier'in vefatı üzerine 1881 de yerine geçen Bay Osman Hamdi, muvaffakiyetli çalışmaları arasında meskûkât meselesile de ciddî surette meşgul olmağı kendisine bir vazife saymıştır. Meskûkâtın Maarif Nezareti kasalarında durmalarından bir fayda memul olmadığı gibi ilmî bir surette tetkik ve tasniflerine de imkân olamayacağı tahakkuk etmesi üzerine, 1883 te o vakit Maarif Nazırı olan Mustafa Paşanın emrile beş kişilik mütehasıs bir komisyon teşkil olunarak, Çinili Köşkte toplanmak şartile üç sene süren çalışma sonunda iki defter tanzim edilmiştir ki, birinci defterde 1035 Yunani kadim ve ikinci defterde de 458 Roma sikkeleri mukayyet bulunmaktadır.

Tesadüfen bulunan definelerin Müzenin para koleksiyonunu zenginleştirmeye hizmet ettiği malûmdur. Ancak ilk zamanlarda bulunan bu definelerden Müzeler istifade edememiş fakat bilâhare bu husus bir nizamname ile teyit edilmiştir. Bugün kendi mülkünde zuhûr eden antikayı haber veren mutasarrıfına Müzece nısfına muadil bir ikramiye verildiği gibi, kendine ait olmıyan bir mahalde zuhûr eden âsarı Hükûmete bildirene de yüzde yirmi nisbetinde ihbariye verilir.

Müzenin bugün sahibi olduğu meskûkâtın en büyük kısmı vilâyetlerden gelen paralar olup bir iki mühim koleksiyon da, meselâ pek mühim olan Bizantin sikke koleksiyonu, satın alınmış ve pek az sikke eşhas tarafından Müzeye teberru edilmiştir. Bugün teşhirde olan sikkelerin miktarı aşağıda arz olunacağı üzere gayri islâmî 1879 adet ve islâmî de 1400 adetten ibarettir. Şurası hatırda tutulmalıdır ki, bir müzede hiçbir zaman sahip olduğu paraların, heyeti mecmuasile koleksiyonlarda teşhir edilmesi âdet değildir. Bunlardan belki en temiz, en güzel, yazısı ve resimleri okunaklı olanlardan ayrılır ve teşhir edilir. Diğerleri tasnif olunarak gözlü kasalarda saklanır ve meskûkât ilmile uğraşanların müracaatlarında istifadelerine konur. Hattâ tanınmış bir meskûkât âlimi bir yazısında «teşhire konan eserler, bir koleksiyonun otuzda birini geçmez» diyor ki, nitekim İstanbul müzesinin de bu noktai nazarı takip ettiği görülür.

Bugün halkın istifadesine konan bu eserler, miktarı sade birçok binlere varmakla değil, bütün dünya müzelerinde bile eşleri az bulunan islâmî ve gayri islâmî muhtelif cinsteki paraların mevcudiyeti ile rüchaniyetini müzecilik âlemine göstermiş oluyor. Her sene miktarı artan bu zengin koleksiyonun islâmî kısmının tasnifi tanınmış bir para âlimimiz olan Bay Halil Edhem tarafından yapıldığı gibi, zaman zaman hariçten mütehasısların bilgilerinden de istifade edilmiştir. Miralay Ali, İsmail Galip, Ahmet Tevhid ve Mübarek gibi şahsiyetler bu cümleden olduğu gibi Berlin meskûkât Kabinesi Müdürü Profesör Regling de üç defa İstanbula davet edilerek gayri islâmî paralar tasnif olunmuştur. Bundan başka meşhur meskûkât âlimlerinden Avusturyalı Zambauer de Harbi Umumî sıralarında esash parçaların ve Halife sikkelerinden ibaret olan Bağdad definesinin kataloğunu tertip etmiştir. Elyevm İstanbul müzesindeki para koleksiyonlarına ait muhtelif lisanlarda neşredilmiş kataloğların adedi dokuzdur ve müzede satılmaktadır.

Altmış yıldan beri birçok müşküllere ve engellere rağmen Bay Hamdi ve Edhem gibi şahsiyetlerin her türlü sitayişin fevkinde gayret

ve fedakârlıklarla ve tam bir vukuflla topladıkları para ve madalya koleksiyonlarının son senelerde gelenlerle nihaî tasnifleri ikmal olunarak bugün Cümhuriyet İdaresinin feyizli eserlerinden olarak en asrî ve mütekâmil ve öğretici bir şekilde halkın istifadesine konması bizlere nasib olmuştur.

Bu salonda aynı zamanda tarih ve san'at noktai nazarından çok değerli olan Tel - Halef, Cerablus, Asur, Sayda, Efes, Sart ve Bergama ilh. hafriyatlarında bulunan altın, gümüş, fildişi gibi zinet eşyasile Romen, Bizans ve Osmanlı Türklerine aid yüzük; küpe, bilezik gibi ziynet ve hulliyat eşyasını havi koleksiyonlar da kronolojik bir tarzda ve büyük bir dikkat ve itina ile sikkelerle beraber aynı salonda teşhir edilmiş bulunuyor.

İşte yukarda İstanbul Müzesinde altmış seneyi müteceviz bir zamandan beri toplanan para koleksiyonunun küçük bir tarihçesini kaydettikten sonra teşhir hususunda takip edilen usul ve kaidelerin izahına geçelim :

Kolleksiyon, paranın ibtidai zuhûrundan zamanımıza kadar sikke darbı san'atinin tekâmülü hakkında umumî bir fikir verecek mahiyette devirlere taksimi suretile tertip edilmiştir. Bununlabera-ber her devirde yalnız mühim devletlerin paraları gösterilmekle kalmamış, tedavülde hâkim olan para neveleri arasında tekâmülün eşaşı alâmetleri olan teknik bilgi derecesile sikke resminin san'at-kâraneecessüm ettirilmesini ve yazı ile resim arasındaki münasebetin tekâmülünü gösterecek ve sikke resimlerinin kültür tarihi ve siyasi propaganda noktai nazarından haiz oldukları manayı ifade edecek bir surette tanzim edilmiş olup, coğrafya usulü tabiatile terkedilmiştir. Bu suretle Yunan meskûkâtı başlığı altında : Yunan hükûmetleri ve şehirler tarafından basılan sikkelerden maada bunlara, başka kavimlerin meselâ Finikelilerin, Yahudilerin (İslâmdan evvel) Arab ve İranlıların, Anadolu Satrap ve Prenslarının, Roma Repüb-liğinin vesair bazı hükümetlerin paraları da idhal edilmiştir ki bütün bunlar, Arkaik, Klâsik ve Hellenistik tesmiye edilen ve tahminen milâddan evvel 700 ilâ 30 seneleri arasında üç devire taksim olunmuşlardır.

Roma meskûkâtı başlığı altında ise, Yunanlıları takib eden ve Ogüst'ten (M. e. 30) Diyoklesiyân'a (M. s. 300) kadar devam eden Roma İmparatorluğu paralarile İmparatorluğa ilhak olunan memleketler, şehirlerle Romalıların tabiiyeti altında bulunan prenslerin ve meselâ Partlar gibi müstakil bazı hükümetlerin paraları da idhal olunmuştur.

(M. s. 300 - 1453) seneleri arasında tedavül etmiş olan Bizantin paraları da: İlk Bizantin Devri, Parlak Devir ve İnhitat Devri tabirile üç devre ayrılır. İnhitat devrinde paraların üzerindeki resimler fakirleşmiş ve çehre hututları sertleşmiş ve istil tereddi etmiş olup portre san'ati tamamen sukuta uğramıştır.

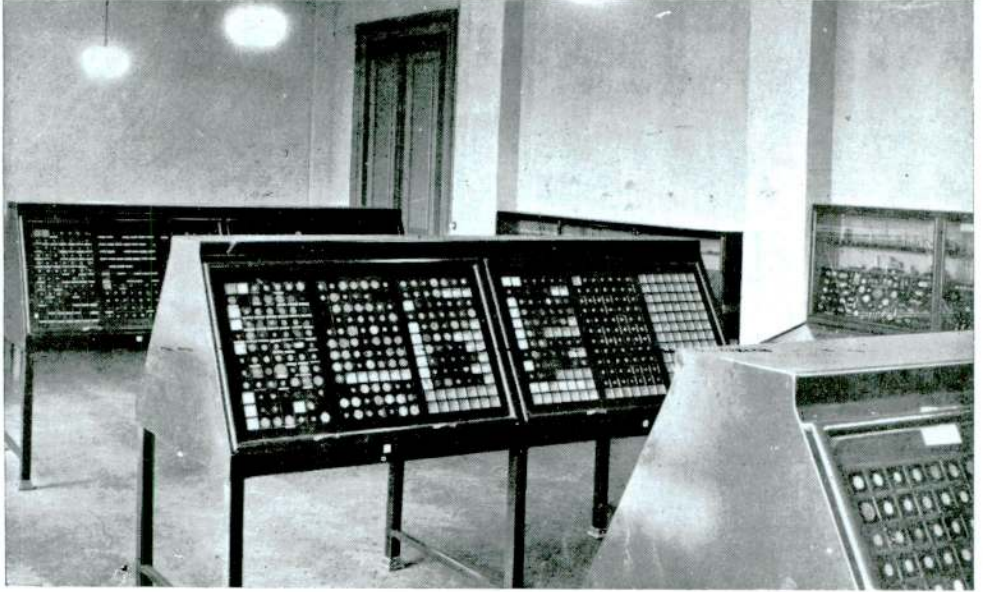
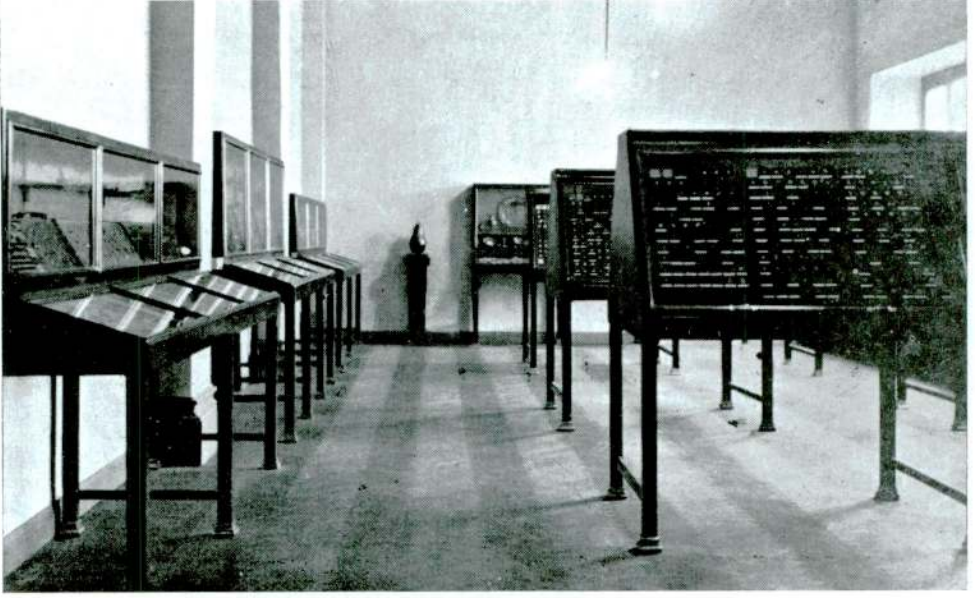
Bu son devir Bizantin paralarına Thesalonique (Selânik), Nikaia (İznık) ve Terapezus (Trabzon) İmperatorlarının paralarile Sâsânilerin, Hıristiyan Ermenilerin ve Selçukların paraları ilhak edilmişlerdir.

Milâdî 1200 senelerinden şimdiye kadar devam eden Avrupa paraları, aid oldukları memleketlere ve hükûmetlere göre tanzim edilmişlerdir. İşte bu gayri İslâmî koleksiyonun sonunda hususî levhaların birinde yüksek kıymeti haiz olan Büyükadada 1930 tarihinde bulunan altın sikke definesini teşkil eden Kizikos (Kapıdağı yarım adasında), Pantikope (Kırım yarım adasında) ve Lamsak (Çanakkalede Lapseki) paraları pek mühim parçalardır ve defineyi bulanlara müzece sekiz bin lira kadar ihbariye verilmiştir.

Müzenin islâmî koleksiyonu da büyük bir varlık arzeder. Bugün koleksiyonu teşkil eden on binlerce para içinde gayri islâmîler de olduğu gibi yazısı, resmi okunaklı ve temiz ve hattâ eşsiz olarak ayrılıp teşhire çıkarılan meskûkâtın adedi 1400 ü bulur ki başta Hulefayı Raşidin, Emeviye ve Abbasiye olmak üzere zamanımıza kadar velyeden hükümdar ve hükümdar sülâlelerinden sikke darbeden büyük, küçük 126 hükûmetin hemen cümlesine aid mühim parçalar bulunmaktadır. İlkönce İslâmlar zabtettikleri memleketlerde o zaman geçen sikkeleri taklid ederek para kesmişlerdi. Yani Şam ve Mısırdaki Bizantinlerin ve şarkta, İrak ve İranda hükûmet eden Sâsânilerin sikkelerini takliden para bastırıyorlardı. Bu itibarla Halife Ömer zamanında Mısırdaki Hicretin 21 inci yılında kesilmiş Bizantin tarzında ve üzerinde Heraklius, Konstantin ve Herakleonas adlı üç Bizantin İmperatorunun ayakta tasvirleri olduğu gibi, Sâsânî tarzındaki islâm sikkelerinin ve Danişmendlerin, Saltok, Artuk oğullarının paraları üzerinde resimler bulunmaktadır. Ve nihayet Osmanlı Türklerinin paralarında son zamanlara doğru yazı ve şekil itibarile büyük bir intizam görülüyor.

Bu koleksiyonda bir levhada da (Sikkelerden tarih) başlığı altında en son Türkiye paraları görülür. Bunlar, bir imparatorluğun Cümhuriyete tahvil edilmiş olduğunu ve yeni harflerle paralar darb ve kullanılmağa başlandığını gösterir ki yurdumuzda tekevvün eden siyasî tebeddülât ve ilerlemenin ne kadar derin ve ne derece büyük olduğunu gösteren birer canlı misaldir.

Teşhirdede bulunan para koleksiyonu için gezicilere bir kolaylık olmak üzere muhtelif dillerde Müzemizce bir rehber hazırlanmaktadır. Kitab, baş tarafta meskûkât ilmine dair meraklıları tatmin edecek bir tarzda uzun bir mukaddimeyi ve sonda da nadir ve eşsiz olan sikkelerin resimlerini ihtiva edecektir. Teşhire konmuş olan her sikkenin bir numarası vardır. Ne olduklarını ve mahiyetlerini öğrenmek isteyenler, onu rehberin içinde arıyarak bilgi edinebileceklerdir.

Antika para ve ziynet eşyası salonundan birer köşe

İstanbul Müzeleri

Bergama'da bulunmuş altın taç

İstanbul Müzeleri